

ACC. N:R

M. 12042.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

August Skog föddes 1870 i Mjönäs, Vånga. Fadern var skomakare, och meddelarens farfar och farfars far har också varit skomakare, alla i Oppmanna socken. Vid nio års ålder fick meddelaren börja hjälpa sin far och därigenom lära sig yrkets grunder. I tolv-års-åldern var meddelaren koryktare i Kälkestorp och tog sedan tjänst som "mölledräng" vid Österslövs kvarn. Efter en tid som prämare på Immeln värvade sig meddelaren. I Danmark bodde meddelaren i tio år, och för därefter, efter en kort vistelse i Tyskland, till Norrland och arbetade där som stuveriarbetare vid sågverk. Under dessa år försörjde sig meddelaren tidvis som skomakare, men sedan han gift sig 1909, bosatte han sig som bonde i Mjönäs. Hustrun dog 1927, följande år byggde meddelaren sin nuvarande bostad och slog sig ner där som skomakare och har sedan dess uppehållit detta yrke.

NÄR DEN NYA TIDEN KOM TILL BYGDEN.

Baron von Düben på Mjönäs herrgård var en föregångsman. Han köpte gårdarna i socknen, slog samman dem och skötte dem rationellt. Efter friherrinnan von Dübens död såldes egendomen till Egnahemsnämnden, som delade upp jorden 1907. För mer än femtio år sedan fanns det på Mjönäs en arrendator, en dansk, som hette Litterberg, och som införde många förbättringar inom jordbruket. "Stations-samhällena har varit bra för bönderna. De har kunnat köra sin ved och sin säd och sin potatis ner till stationen och sedan skickat iväg det. På samma gång har de lättare kunnat få allt, som de behöver utifrån. Herrskap och bönder har aldrig umgåtts. De underlydande fick gå och slita dag ut och dag in för sitt torp och sin jordlapp. Till staden kom bönderna med sina varor, och de fick betalt för dem, men sedan var det inte mer." Umgänge mellan stads- och lantbefolkning eller mellan herrskap och bönder förekommer fortfarande inte. Efter första världskriget började man få en annan syn på pengars värde. "Man kunde lättare förtjäna pengar och fick lättare för att låta dem gå." Avlöningar in natura upphörde omkring 1880-1890, därför att jordbruksprodukterna, särskilt djuren, blev bättre betalda, så att bönderna fick gott om "lösa kontanter". När meddelaren var åtta - nio år, var avlöningen för ett kvinnligt dagsverke 33 öre och för ett manligt 50 öre. "Förr fick de gå till Kaffatorp, när de skulle handla, men när jag var i sju-årsåldern, var det en, som hette Per Karlsson, som öppnade den första affären i S.Mjönäs. Han hade kaffe, socker, snus, fotogen och salt. Min far hade litet handel i N.Mjönäs. Där har det alltid funnits flera handlande, en av dem hette Henning Nilsson. Till julen brukade mor gå ner till Immeln och handla, och då fick jag följa med. Mor handlade så mycket vi kunde bära, och alltsammans gick inte på 10 kronor."

ACC. N:R M. 12042:2.

2.
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

I S.Mjönäs hade man bystämmor, när det var någonting, som skulle bestämmas och i så fall när som helst på året. "Det är länge se'n det var bystämma i S.Mjönäs. De slutade med bystämman, för de hade ingenting att bestämma om." Det sista åldermansgillet hölls för tio - femton år sedan, och det var den avgående åldermannen, som höll det. S.Mjönäs har aldrig haft vare sig byhorn eller byhandlingar. "I N.Mjönäs var där en fjärdingsman Linder, och han hade ett byhorn. När han tutade i det, kom gubbarna, och så bjöd han på brännvin, och så pratade de. Han kallade på gubbarna, när han tyckte, att det passade." Andelsföreningar har knappast förekommit. I Skärsnäs fanns en tröskförening. Bönderna i Skärsnäs, Filkesboda och Mjönäs bildade ett bolag och köpte en tröska och anställde en tröskare, som skötte maskinen. Denna tröskförening upphörde för femton år sedan. "Bönderna gick i vägen för varandra. Enskilda hade också tröskor och körde omkring med."

"Förr i tiden hade bönderna säd, så de kunde föda sig, och så hade de djur. De sålde varken säd eller djur, ägg eller smör. Innan jag föddes hade de börjat sälja djur till slakt för att få kontanter, och när jag var i tio-års åldern, började de ta' intill sta'n och torga med ägg och smör, och det gjorde de också för att då kontanter. Förr plöjde de knappt, de bara harvade." Bönderna använde träharvar med träpinnar, som kallades "klösar", och som bönderna själva gjorde. Redan i meddelarens barndom fanns plogar, men på dessa var endast billen av järn och det övriga av trä. "För det mesta körde bönderna med årder, det kallades att ärja." Fram till omkring 1900 tröskade man med "plejle", det var för att få långhalm till taken. "Förr hade de oxar, men det slutade de med i min barndom." När meddelaren var i nio-års åldern blev bönderna tvungna att upphöra med svedjandet, "för annars hade de huggit ner all skogen! Svedjelanden kallades lyckor. På ett svedjeland sattes första året potatis, andra året råg, som hackades ner. För omkring femtio år sedan började den ovan nämnde Littenberg

ACC. N:R M. 12042:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

förbättra jordbruket. Han införde grundlig plöjning och harvning, köpte konstgödsel och lade an på sädesodling. Efter Littenbergs exempel förbättrade bönderna jorden och började så råg efter gräsvall. "Folk apade efter Littenberg." Sädesproduktionen lades om. Förut hade man mest sått korn, men nu odlade man blandsäd och råg. All överflödigg säd sparades till utsäde. Bönderna fick större skördar. "Det var för gödselns skull, och så hade de bättre utsäde, och så körde de bättre." På ett medelstort lantbruk hade man förr tio-tjugo får. På hösten slaktade man undan de äldre fåren och lammen, och fårköttet torkades på ställningar över sättugnen. Före första världskriget hade man emellertid slutat med fåraveln. "Det var för besvärligt att ha får, eftersom de inte kunde få "vaktepågar". "Svinaveln kom till genom föreningar, men det är längese'n nu. Förr sålde bönderna svin till torpare och husmän." Sedan mejeriet hade kommit till, lämnade bönderna sin mjölk dit och gick in för att hålla mjölkproduktionen uppe. Under meddelarens uppväxttid började man odla foderbetor för djurens skull. "Förr hade de mycket ängar, och det har de hållit på med tills för några år sedan. Jag kunde hästa en tio-femton präktiga lass hö, men nu är där ingen, som tar ett enda lass." När man började så klöver, upphörde ängshösten. Det var i början av 1900-talet, och patron Littenberg var även här föregångsmannen. Baron von Düben hade visserligen på sin tid odlat timotejhö, men verklig klöverodling fick man först på Littenbergs tid. "Växtföljden ändrades för en tjugo-trettio år sedan. Bönderna harvade och kultiverade mer och försökte få jorden så ren som möjligt." "Jag mår glada, när jag kom ner till gården 1907, men det hade börjat långt förut. Dikningen började de med på 1800-talet, de dikade ut mossar." Plogar helt av järn kom i bruk på 90-talet. Den vanligaste plogtypen tillverkades av Norrahammar, och efterhand som fler fabriker började fabricera plogar, gjordes plogtyperna bättre. "Det röntade bättre att ha järnplog. De kunde komma litet djupare i jorden, och gödseln gömdes bättre." Järnharvar kom ungefär samtidigt med järnplogarna. Hackor och spadar tillverkade smederna. "Vand-

ACC. N:R M. 12042:4

4.
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ringar började de med på somliga ställen på 1900-talet. De hade också små tröskverk, och se'n satte de vandringar till dem och körde med hästar eller oxar." Stora tröskverk kom i bruk på 1800-talet. "Samtidigt som bönderna fick tröskor, skaffade de sig slättermaskiner i stället för liar och höräfsor i stället för handräfsningen. I början hade de sådana slättermaskiner, att de fick gå bakefter och binda ihop säden, men på 1900-talet kom självbindarna." Radsåningsmaskiner infördes på 1900-talet. "De stora gårdarna började med maskiner och sedan kom de små efter." Omkring 1900 började bönderna få bättre betalt för jordbruksprodukterna, och därför kunde de lägga ner pengar på maskiner. "De höll lantbruksmöten och sammanträden, det kom ut cirkulär och tidningar, och där fick bönderna reda på allt det nya. Förr reste en eller annan på lantmannaskola och fick litet underrättelser om saker och ting, men nu går alla där."

Fram till år 1932, då vägstyrelsen övertog skötseln av vägarna, måste N. och S. Mjönäs laga var sitt stycke av vägen. Lagningen delades upp på bönderna så, att var och en fick ett stycke motsvarande hans hemmanstal. Där de olika vägstyckena började och slutade stod en märkessten. 1936 anlades den nya landsvägen mellan N. och S.Mjönäs. I slutet av 1800-talet började man använda fjädersvagnar. Arbetsvagnar med gummi hjul kom i bruk för ett tio-tal år sedan. "När jag var artillerist i Kristianstad 1891, såg jag den första cykeln. Den hade ett stort hjul fram och ett litet bak. När jag var i Danmark, jag var nog en tjugofem år, såg jag den första bilen. På tjugotalet började folk skaffa sig bil här i trakterna." "När jag var tolv år, byggdes järnvägen. Då blev det mer trafik genom bygden, och det var lättare att skaffa sig saker, och det var lättare att få sålt också." Brevbäraren hette Per Nilsson, och i trettio år gick han varje dag med posten från Kaffatorps poststation till Skärsnäs. Linjen var Kaffatorp - Vånga - Grönhult - Skärsnäs - Dyneboda - Mjönäs - Kaffatorp. Posten lämnades in i särskilda posthus. Innan järnvägen kom, fanns det ingen postgång. Den

ACC. N:R M. 12042:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

närmaste gästgivaregården låg i Näsby. "I Arkelstorp fanns en åkare, som hade skjutshåll innan det kom bilar. Se'n fick han sluta."

"När det blev rahändare att köpa färdiga tyger, slutade bönderna att hålla får, och sedan hade de ju ingen ull, och då kunde ingen väva hemma." I Mjönäs fanns flera korgbindare, men de blev för gamla och måste sluta, och inga yngre ville lära sig yrket. "Och så har de huggit undan ene och sänt, så folk kan inte få material." Meddelarens far och farfar har också varit skomakare. De bodde i Oppmanna och gick omkring i gårdarna och gjorde skor och seldon. I sin barndom följde meddelaren med och lärde sig yrket, och har sedan själv som skomakare gått omkring i socknen. Omkring 1918-1920 upphörde skomakarna med att gå omkring till sina kunder, och samtidigt började det bli vanligt att använda fabriksgjorda skor. "Det lönade sig inte att gå omkring, därför slutade jag, och fabriksgjorda skor ansågs också finare." Så länge skorna tillverkades för hand av byskomakaren, höll bönderna honom med skinn och lingarn. Skinnets till skorna fick bönderna från egna kreatur, men det skickades till en garvare för beredning. Lingarn lämnade bönderna också, och när skomakaren gjorde sin becktråd, förstärkte han den med svinborst, som togs av ryggborsten, när svinet hade slaktats. Bönderna höll dessutom träflisor, som skomakaren själv fick göra pligg av. Ungefär 1915 hade en skomakaremästare tre kronor och en gesäll en krona och femtio öre i veckan + kost och logi. De fabriksgjorda skorna tillverkades i Örebro. "Skräddarna höll på mycket längre med att gå omkring, men när det inte längre lönade sig, höll de också upp. I min barndom var alla kläder hemmasydda." Sin första köpta kostym skaffade sig meddelaren, när han kom till Danmark. Efter första världskriget blev det vanligt att köpa konfektion. "Det var så rahänt att gå in i en affär och bara prova en kostym och så få den." Konfektionskostymerna var ofta mer välsittande än hemmaskräddarnas kostymer. Man köpte både arbets- och finkläder. "När fab-

rikerna kom i gång, började folk gå över till dem i stället för att arbeta på landet. Det var före första världskriget." Emigrationen var störst på 90-talet. "Det var inte så många, som reste, och de flesta var tvungna till det, för de hade skulder eller nå't sån't. Folk slutade emigrera, för de kunde inte resa från sysslorna här hemma."

"Alltihopa i byggnadsskicket har förändrats, se'n folk har fått gott om kontanter och därför har råd att bygga om." Förr fanns det både trä- och stenhus. Numera bygger man mest trähus. "När jag var liten, var taken av halm eller säv eller spån." För ungefär tjugofem år sedan började man lägga tegel- eller papptak. I början av 1900-talet satte man i gång med att förbättra bostäderna. "Folk kom ut mer och fick se, hur de hade det på andra ställen, i sta'n och i samhällena, och så ville de själva ha lika fint."

Möbleringsplanen ändrades, när husen byggdes om, och samtidigt började man köpa fabriksgjorda möbler. "Förr hade man jalousier och lämmar för fönstren, men för en femtio år sedan, kom gardiner och rullgardiner." Tapeter blev vanliga på 1870-talet. Kakelugnar i stället för sättugnar och köksspisar kom i bruk under första världskriget. "Det var för att de kunde baka i köksspisarna, som de skaffade sådana."

"När jag bodde nere i gården 1907, hade vi ännu gammeldags mat. Det var sällan vi hade kött, det var mest sill och potatis och potatisgröt. Kvällsmaten var ett fat surmjölk, "syba", och bröd. På höstarna, till merafton, fick vi ett stycke äggkakaka och ett stycke bröd. Till frukost fick vi bröd och talg och svinflott och så stekt potatis, som var stekt i vatten och salt." Före första världskriget förändrades mathålningen och blev ungefär som den nuvarande. "Nu är inga kalas så som de var förr. Det var under första världskriget, när de hade så ont om allting, som de slutade upp med de gamla kalastraditionerna. Och nu för tiden har de bara kaffe efter begravningen, och den hålls på hyrda lokaler. Så har det varit se'n en tio - femton år."

För omkring tjugofem år sedan började man ge lysningspresenter. Att ge födelsedagspresenter blev vanligt efter första världskriget.

I meddelarens ungdom fanns det en dansbana i Arkelstorp, den s.k. Surbrunnen. "I Lönsboda var där också en dansbana. Nu är det Folkets park, men annars är den likadana." "Förr kunde drängar och pigor få ligga inne i stugan, och de räknades till familjen. Men de kunde också ha det värre än nu, de fick ligga i ett litet kyffe ute hos djuren."

"När postmannen började gå, började folk hålla tidning, Kristianstadsbladet, och det var för fyrtio, femtio år sedan. Eftersom det blev mer skolgång, och folk fick lära sig mer, så köpte folk böcker. Och så annonserade ju tidningarna om böcker." Man skaffade sig både romaner och religiösa böcker. De köptes i Kristianstad, men man kunde också skriva efter dem. I hemmen sjöng man psalmer och läste aftonbön på kvällarna, men man sjöng inte till arbetet. Skrivna visböcker, poesi-böcker och fotoalbum var moderna på 80- och 90-talen. "Om kvällarna satt de gamla och berättade sagor och historier och vad de hade varit med om. Det kan hända, att det förekommer nu med, men inte så som förr." "Tron på skrock är inte slut än."

Meddelaren fick gå i skolan från kl. sju på morgonen till kl. fyra på eftermiddagen. Man hade ingen rast utom middagsrasten. Sommarlovet var mycket kort. En lärare undervisade alla klasserna i samma sal. Skolsal hyrdes i gårdarna, och läraren flyttade med undervisningen från gård till gård. När meddelaren konfirmerats, byggdes ett skolhus i Boarna och ett i Skärsnäs. I början av 1900-talet ändrades söndagsfirandet. "Nu är det ingen, som firar söndag. Det är ju ingen, som går i kyrkan, men det är inte så konstigt, så som prästerna är nu, de är så världsliga." Meddelaren har aldrig varit på något husförhör. "De slutade upp med husförhören, för folk hörsammade inte kallelsen! Omkring 1915 började Filadelfia hålla möten i socknen, och man höll på några år, men inga religiösa förändringar märktes i socknen."